

שבט התשע"ז

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

משכן לכתחילה או בדיעבד

לפרשת תרומה (על פי שיעורים של הרב יאיר קאהן והרב חנוך וקסמן)

אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל: ויבוא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה"

מיד אחר כך, בראשית פרשת תרומה, כותבת התורה,

2. שמות כ"ה, א'-ח':

"וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תיקחו את תרומתי... ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"

קריאה פשוטה של התורה מורה, שמשה נצטווה לבנות את המשכן תיכף בעלייתו להר סיני, בתחילת ארבעים הימים המיועדים לקבלת התורה.

לסיכום, הבנת סדר המאורעות כסדר כתיבתם בתורה, כלומר קריאה רציפה של החטיבה השנייה של ספר שמות, היא דעת רוב רבותינו הראשונים (ראבי"ע, רמב"ן).

האיסור לפולחן פיזי והבעייתיות שבמשכן

למרות שטענו שלכאורה המשכן הוא המשך של מעמד ברית סיני, הרי שהביטוי הראשון לעבודת ה' באמצעות קרבנות לאחר מעמד הר סיני אינו מזכיר "משכן" או "מקדש" כלל. ה' מצווה את משה כך,

3. שמות כ' יח-כב:

ויאמר ה' אל משה כה תאמר אל בני ישראל. אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם. לא תעשון אתי אלוהי כסף ואלוהי זהב לא תעשו לכם. מזבח אדמה תעשה לי, וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך. בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך. ואם מזבח אבנים תעשה לי, לא תבנה אתהן גזית, כי חרבך הנפת עליה ותחללה. ולא תעלה במעלת על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו

4. וכתב הספורנו (ספורנו שמות כ', כ'-כ"א):

"לא תעשון אתי אלהי כסף. ומאחר שראיתם שאין אתם צריכים לאמצעיים להתקרב אלי, לא תעשו אתי כאלה לאמצעיים:

מתי צווה ה' לבנות את המשכן

פתיחתה של פרשת תרומה מסמנת שינוי מהותי בנושאים הנדונים בספר שמות. עד לנקודה זו, החומש עסק בעיקר בעבודות, גאולה ומעמד הר סיני. מנקודה זו ואילך, תשומת הלב של הספר עוברת למשכן, המקדש הנייד שהוקם על ידי בני ישראל במדבר. למעט הפסקה קצרה שנועדה לטפל בחטא בעגל ותוצאותיו (לא: יח - לד: לד), שאר הספר עוסק בהוראות לבניית המשכן ובביצועו.

אולם, למרות המעבר התוכני, הספר משמר את האחידות העלילתית שלו, ועובר כמעט בלי שנבחין מאירוע אחד למשנהו. ישראל, לפי הסיפור של ספר שמות, נגאלים ממצרים (א: א-טו: כא), נוסעים במדבר (טו: כב- יח: כז) ומקבלים תורה מסיני (יט: א-כד: יח). בסדר זה, באותו הרצף, המקרא מספר לנו על בניית המשכן; עם סיום מעמד הברית בסיני (כד: א-יד), משה עולה אל ההר ונשאר שם ארבעים יום וארבעים לילה (כד: יח).

הסיפור מתפתח כדלהלן:

חלק א: ה' מורה למשה כיצד להעריך מבחינת המימון והחומרים לבניית המשכן והכשרת הכהנים (כה: א-לא: יח).

חלק ב: אחרי שמשה מקבל את ההוראות לבניית המשכן, ישראל חוטאים בעגל. משה מכפר על ישראל, ולאחר ארבעים יום נוספים בהר סיני הוא חוזר אל המחנה עם מערכת שנייה של לוחות, שעליהן עשרת הדברות (לא: יח-לד: לה)

חלק ג: משה מקהיל את העם, נותן להם את ההוראות לבניית המשכן ומתחיל בעבודה. הספר מסתיים עם סיום העבודה והקמת המשכן (לה: א-מ: לח).

יתר על כן, בסיום פרשת משפטים נאמר,

1. שמות כ"ד, ט"ו-י"ח:

"ויעל משה אל ההר ויכס הענן את ההר... ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן: ומראה כבוד ה' כאש

נשתברו הלוחות וביום הכפורים נתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל ולמחרת התחילו בנדבת המשכן" בהתבססו על המדרש (תנחומא כי תשא, לא), מפעיל רש"י בנוגע לציווי לבנות את המשכן, את הכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה". לפי פירושו, ה' ציווה לבנות את המשכן רק אחרי שמושה קיבל את הלוחות השניות, אחרי שנתכפר לבני ישראל על חטא העגל.

על פי דבריו של רש"י, סדר האירועים הוא כדלקמן:
חלק א - ההכנות למעמד הר סיני:

- ההכנות להתגלות (יט:א-כה).
- ברית סיני (כד:א-יא).

חלק ב - עשרת הדיברות ותוצאותיהן:

- הדיברות ופחד העם (כ:א-יח).
- עליית משה להר לארבעים יום על מנת לקבל את הלוחות ולהיות עם ה' (כד:יב-יח).
- חלק ג - האירועים לאחר ירידתו הראשונה של משה מן ההר ותוצאותיהם:

- קבלת הציוויים על אלוהי כסף וזהב, בניית המזבחות ופרשת משפטים (כ:יט-כג:לג).
- חטא העגל ותוצאותיו (לא:יח-לד:לה).
- חלק ד - המשכן:

- הציווי לבנות את המשכן וההוראות לבנייתו (כב:א-לא:יז).
- העברת הציוויים לעם ובניית המשכן (לה:א-מ:לג).

למול פירוש זה, עומד קושי פרשני. אם הציווי לבנות את המשכן (בפרשת תרומה) אכן בא אחרי הלוחות השניות, כיצד נוכל לפרש את הפסוק בתחילת פרשת תרומה "ונתת אל הארון את העדות אשר אתן אליך" (שמות כ"ה, ט"ז)? הרי "אתן" משמעו בעתיד, ומשמע ש"העדות", היינו לוחות העדות, יונחו בארון, אף שלוחות אלו כבר ניתנו, לשיטת רש"י!

קושי זה לא נעלם מעיני רש"י. לכן, פירש ש"העדות" המוזכרת כאן איננה הלוחות אלא התורה שטרם נכתבה. כדי לחזק את פירושו, רש"י הביא את הפסוק בדברים.

6. **דברים ל"א, כ"ו:**

"לקוח את ספר התורה הזה ושמעתם אותו מצד ארון ברית ה' א-להיכם והיה שם בך לעד"

מפסוק זה הוכיח רש"י שגם התורה נקראת "עדות" ("והיה שם בך לעד"), ושגם היא הונחה בתוך הארון ("ושמעתם אותו מצד הארון"). פירוש זה, לכאורה, תלוי במחלוקת המוזכרת בגמרא, האם ספר התורה הונחה בתוך הארון או בצדו (ראה בבא בתרא יד.).

מזבח אדמה תעשה לי. וגם כן לא תצטרך לעשות היכלות של כסף וזהב ואבנים יקרות למען אקרב אליכם, אבל יספיק מזבח אדמה"

במצב האידיאלי, טוען הספורנו, אין צורך במשכן ואפשר להסתפק במזבח אדמה. אפשר לגשת לקדוש ברוך הוא באופן ישיר, בלי כלים גשמיים עשויים מכסף וזהב.

לכאורה, יש קשר בין האיסור לעשות אלוהי כסף ואלוהי זהב "עם" ה' לבין הציווי לכך שמזבחו של ה' לא יהיה עטור בזהב או בכסף, אלא מזבח אדמה פשוט.

כפי שראב"ע (כ:כ) וספורנו (כ:יט) מסבירים, הפרשייה מונעת על ידי המתח בין הגשמי לבין הרוחני. ה' הוכיח לישראל במעמד בר סיני שנוכחותו היא חסרת גשמיות לחלוטין. הוא אינו אלא קול, זר לחלוטין למציאות; נסיונות לייצג את האל, לסמל אותו, לעמוד בינו לבין אחרים או להשרות את שכינתו לנקודה מסוימת, הם ההפך הגמור לעבודתו יתברך. זאת היא הסיבה לאיסור על עשיית "אלוקי" כסף וזהב.

באופן דומה, הפער בין ה' לבין הגשמיות קובע לא רק איסורים על עבודות מסוימות, אלא גם את דרך העבודה הרצויה. כפי שראינו על פי ספורנו לעיל, מזבח שנועד לעבודת ה' צריך להיות בנוי מאדמה, בניגוד למבנה מפואר המתפקד גם כגורם ממצע בין האדם לבין ה'. בנוסף לכך, מזבח זה הוא זמני ולא קבוע. ה' בא לכל מקום בו הוא מזכיר את שמו על מנת שיעבדו אותו ועל מנת לברך את ישראל.

גישה זו יוצרת בעייתיות מסוימת עם סיפור המשכן. בניגוד לתיאור לעיל, ההוראות לבניית המשכן הן גשמיות מאוד, ומלאות במתכות יקרות, חומרים וחומרנות. המשכן הוא מוסד קבוע (אף כי הוא נייד), והוא "מכון שבתו של ה'". המזבח אינו עשוי מאבנים ואדמה (כ' כא-כב) אלא מעץ ונחושת (כ"ז א-ח).

יתר על כן, כרובי הזהב שעל הארון - בלי קשר לצורתם או לשאלה האם כנפיהם משמשים כ"כסא" לה' או לא - נראים קרובים באופן מסוכן לאלוהי הזהב האסורים על פי הפסוקים החותמים את פרשת יתרו (כ' יט-כא).

ניתן לסכם ולומר כי עצם הנוכחות של המשכן, על פרטיו ותכנוניו, מהווה שלילה של העקרונות הבסיסיים של עבודת ה', כפי שהם פורטו בסיני.

כמו כן, לא כל המפרשים אימצו את הקריאה של הרמב"ן שתארנו לעיל. רש"י, לדוגמה, כתב בפרשת כי תשא,

5. **רש"י שמות ל"א, ח':**

"אין מוקדם ומאוחר בתורה מעשה העגל קודם לציווי מלאכת המשכן ימים רבים היה שהרי ב"ז בתמוז

כבר ראינו, שפרשנותו של הרמב"ן תואמת את הקריאה הפשוטה של המקרא. לפי פירושו, זרימת הפרשיות מתבצעת בצורה חלקה ומסודרת. דווקא לאור זאת, יש מקום לעמוד על מיקומו של הציווי לבנות את המשכן.

משה עלה להר כדי לקבל את "הלוחות, התורה והמצווה" (שמות כ"ד, י"ב). אולם, לדעת הרמב"ן הדבר הראשון שנאמר למשה היה כיצד לבנות את המשכן. מצוות רבות נאמרו למשה באותם ארבעים הימים, ועלינו לשאול מדוע נבחרה דווקא מצוה זו להיות הראשונה. יתירה מזאת, זוהי אחת מהמצוות היחידות שנאמרו באותן ארבעים הימים, שהוזכרו בתורה באופן מפורש.

לנקודה זו מתייחס הרמב"ן בתחילת פרשתנו.

10. רמב"ן שמות כ"ה, א':

"כאשר דבר השם עם ישראל פנים בפנים עשרת הדברות, וצוה אותם על ידי משה קצת מצות שהם כמו אבות למצותיה של תורה, כאשר הנהיגו רבותינו עם הגרים שבאים להתיחד, וישראל קבלו עליהם לעשות כל מה שיצום על ידו של משה, וכתר עמהם ברית על כל זה, מעתה הנה הם לו לעם והוא להם לא-להים... והנה הם קדושים ראויים שיהיה בהם מקדש להשרות שכינתו ביניהם ולכן צוה תחלה על דבר המשכן שיהיה לו בית בתוכם מקדש לשמו"

נימוק נוסף למיקום מצוות המשכן, קשור להמשך דברי הרמב"ן (רמב"ן שם):

"וסוד המשכן הוא, שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר וכמו שנאמר שם וישכון כבוד ה' על הר סיני... כן כתוב במשכן וכבוד ה' מלא את המשכן... והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם בהר סיני ובבא משה היה אליו הדבור אשר נדבר לו בהר סיני וכמו שאמר במתן תורה מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה, כך במשכן כתיב וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת מבין שני הכרובים"

לדעת הרמב"ן, המשכן הוא המשך ההתגלות שהייתה בסיני. על ידי המשכן, דרך הלוחות הנמצאות בלבו, גם המקדש בירושלים מחובר להתגלות הא-לוהית בסיני. רעיון זה הוא מרכזי במחשבת הרמב"ן ומופיע מספר פעמים בכתביו. לכן, אין להתפלא שתיכף למעמד הר סיני, הקדוש ברוך הוא ציווה דווקא על בניית המשכן.

כבר ציינו את הקושי הפרשני בשיטת רש"י. אולם, דבריו מעוררים שאלה בסיסית עוד יותר: מה דחף את רש"י (ואת המדרש לפניו) לטעון שפרשתנו חורגת מהסדר ההיסטורי? אמנם התורה אינה ספר היסטורי ואין היא כבולה לתיעוד האירועים לפי הסדר הכרונולוגי. בכל זאת, ברירת המחלל היא להביא את המאורעות לפי סדר

בכל אופן, קשה מאוד לאמץ פרשנות זו, שהרי ישנו פסוק מקביל בפרשת פקודי, כאשר התורה מתארת את בניין המשכן בפועל.

7. שמות מ', כ':

"ויקח ויתן את העדות אל הארון ושם את הבדים על הארון ויתן את הכפורת על הארון מלמעלה"

התורה מתייחסת כאן ל"עדות" שכבר ניתנה למשה. על כורחנו, שבלוחות הברית הכתוב מדבר, ולא בספר התורה. גם רש"י נאלץ להודות בזה, ושם אכן פירש ש"העדות" מתייחס ללוחות. כאמור, הדוחק בפירושו ברור.

כפי שהזכרנו לעיל, הרמב"ן כדרכו הפרשנית אימץ (בפירושו לשמות כ"ה, א' ו-ל"ה, א') את הקריאה הפשוטה, לפיה המוקדם הוא מוקדם והמאוחר מאוחר. לדבריו, ציווי המשכן היה לפני קבלת הלוחות השניים והכפרה על עם ישראל לאחר חטא העגל.

אבל גם גישתו של הרמב"ן נתקלת בקשיים פרשניים. בפרשת תצוה, מביאה התורה את הציווי לבנות את מזבח הקטורת. בסוף הציווי נאמר,

8. שמות ל', י':

"וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה מדם חטאת הכפורים אחת בשנה יכפר עליו לדורותיכם קודש קדשים הוא ל-ה'

חטאת הכפורים, היא קרבן החטאת של יום הכפורים, שדמו נזרק על קרנות מזבח הזהב. לפי הרמב"ן, הסבור שהפרשיות נכתבו כסדרן, אזכור זה בפרשת תצוה לא ברור. הרי השורש ההיסטורי של י" תשרי כיום הכפורים, הוא יום מתן הלוחות השניות אחרי שנתכפר להם לישראל על חטא העגל! לדעת הרמב"ן, כאמור, פרשה זו קדמה לחטא העגל! (אין התייחסות של הרמב"ן לקושי זה).

הרב יאיר קאהן מציע, שהצורך ליום אחד בשנה, בו ישראל מקריבים חטאת לכפר על חטאי השנה, קדם לחטא העגל. הבחירה של י" תשרי כאותו יום, נעשתה רק אחרי מתן הלוחות השניות.

9. ויקרא ט"ז, כ"ט-ל"ד:

"בחודש השביעי בעשור לחודש... כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו... והיתה זאת לכם לחוקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה"

משמעות המשכן

לכאורה, חילוקי הדעות בין רש"י לרמב"ן הם מחלוקת פרשנית בלבד. אולם, ייתכן ושאלות יותר בסיסיות עומדות בשורש הדברים. לפי זה, יש כאן ויכוח באשר לתפקיד ולמשמעות של המשכן.

לדעת הרב יאיר קהאן, התשובה הברורה ביותר לשאלה זו היא שהתורה רצתה לשלול את המחשבה שהמשכן והמקדש הם תוצאה של חולשת ישראל, שבאה לידי ביטוי בחטא העגל.

לכן, אף על פי שציווי המשכן בא אחרי הלוחות השניות, התורה לא רצתה שנחשוב על המשכן כויתור לחולשה אנושית. בניגוד לשיטת הספורנו.

משמעות מקורית ומשמעות היסטורית

אם כן, חוזרת השאלה: מה דחף את רש"י להתעקש שהציווי על מלאכת המשכן לא היה אלא לאחר הלוחות השניות?

לפני שנציע פתרון לשאלה זו, יש להקדים ולומר שרש"י כנראה אינו שותף לתפיסת הרמב"ן שהמשכן הוא המשך ההתגלות של סיני. ברור שהמשכן הוקם על מנת ש-ה' ישרה את שכינתו, כביכול, בתוך ישראל. אולם, אין זה בהכרח משום המשכיותה של ההתגלות בסיני. רש"י, אינו שותף לרמב"ן בצורך לחבר את המשכן לסיני.

הרב יאיר קהאן מציע, שרש"י ראה את המשכן כביטוי לחידוש הברית שהופרה בעקבות חטא העגל. הרב קהאן מבסס עמדה זאת על מספר ראיות:

א. איסוף התרומות מהעם לבניית המשכן וכליו וציון "נזם" (שמות ל"ה, כ"ב) כאחד הדברים שנתרמו, מזכיר את נזמי הזהב שניתנו לאהרון כדי לעשות את העגל (שם ל"ב, ג'). נראה שיש כאן מעין היקש מקראי, המלמד שבניית המשכן הייתה חלק מתהליך התשובה על העגל.
ב. על קרבן החטאת שמביא אהרון ביום השמיני להקמת המשכן.

13. ויקרא, ט', ב':

"ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת"

14. מעיר שם רש"י (רש"י שם):

"להודיע שמכפר לו הקדוש ברוך הוא על ידי עגל זה על מעשה העגל שעשה"

ג. הבחירה של בצלאל, נכדו של חור, לעמוד בראש הקמת המשכן, היא לדעת הרב קהאן רבת משמעות. חור, בנו של כלב ומרים (עיין סוטה יא: ורש"י שמות כ"ד, י"ד) מונה על ידי משה להנהיג את העם יחד עם אהרון, בזמן עלייתו של משה לקבל את התורה.

15. שמות כ"ד, י"ד:

"ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אלהים" חור היה אחד המנהיגים הבולטים בישראל, שיחד עם אהרון תמך בידי משה בזמן מלחמת עמלק (שמות י"ז, י"ב). למרות זאת, אין הוא מופיע שוב בתורה. רש"י (שמות ל"ב, ה') מביא את דברי חז"ל (סנהדרין ז.) שחור נהרג בנסיון לעצור את העם מלחטוא בעגל. יתכן, שבחירת

הדברים, וכל טענה לסטייה מסדר זה דורשת נימוק המצדיק חריגה זו.

אם כן, מה דחף את רש"י לסטות מהקריאה הפשוטה של פרשתנו?

יש הטוענים, שרש"י חולק על הרמב"ן באשר למטרה הבסיסית של המשכן. לדעת הרמב"ן, כאמור, המשכן הוא חלק מהתוכנית הא-לוהית המקורית. רש"י, לעומתו, סובר שהציווי לבנות את המשכן הוא תוצאה של חטא העגל. כלומר, לולא חטא ישראל בעגל, לא היה שום צורך לביטוי מטריאליסטי, מוחשי וקונקרטי של השכינה.

כך כתב הספורנו בפרשת כי תשא בנוגע לחטא העגל.

11. ספורנו שמות ל"א, י"ח:

"ויתן אל משה ככלותו. אחר שספר מה היה הטוב שהושג בסוף כל הפעמים ששהה משה בהר ארבעים יום, פירש הטעם מפני מה לא הושג התכלית שיעד הא-ל יתברך במתן תורה, באמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ובאמרו מזבח אדמה תעשה לי בכל המקום אבא אליך עד שהוצרך לעשות משכן, והודיע שקרה זה בסיבת רוע בחירת ישראל. כי אמנם בסוף ארבעים יום הראשונים נתן הלוחות מעשה אלקים לקדש את כלם לכהנים וגוי קדוש ככל דברו הטוב. והמה מרו והשחיתו דרכם ונפלו ממעלתם, כמו שהעיד באמרו ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב"

יש שהסבירו בהתאם לכך את שיטת רש"י. כלומר, הסיבה שרש"י מתעקש לטעון שהקדוש ברוך הוא ציווה על המשכן רק אחרי חטא העגל, היא משום שהצורך למשכן אינו אלא תוצאה של החטא. רק כאשר התברר שבני ישראל זקוקים למשהו גשמי וממשי כדי לעגן את עבודתם, הגיע הציווי על המשכן.

לפי הספורנו, לא רק המשכן שנבנה במדבר אלא אף בית המקדש שבירושלים, הוא תוצאה של חולשת ישראל שגרמה לחטא העגל.

אולם, לכאורה על פי שירת היים המקדש קדם לחטא העגל. זאת, כיוון שכבר על היים שרו בני ישראל.

12. שמות ט"ו, י"ז:

"מקדש ה' כוננו ידוך"

לכן, קשה לאמץ את שיטת הספורנו, בבואנו להסביר את רש"י.

קיים קושי נוסף שפרשנותו של רש"י צריכה להתייחס אליו. אם אמנם ציווי המשכן בא לאחר הלוחות השניות, למה הביאה אותו התורה תיכף אחרי שהיא מספרת על עליית משה להר סיני? מה כל כך דחוף בהזכרת המשכן, שגרם לתורה ליצור את הרושם המוטעה שציווי זה קדם לחטא העגל?

"המלך"; הקרבנות במעמד הר סיני (כד: ד-ה), הממסדים את הברית, מוצאים את מקביליהם בקרבנות התמיד במשכן.

משמעות ההקבלות בין ברית סיני לבין המשכן היא שהמשכן הוא סמל וייצוג של נקודת זמן מסוימת - כריתת הברית בסיני; המשכן ותפקידיו הם מזכרת עולם לביקורו של ה' בסיני וההתחייבות 'נעשה ונשמע' של ישראל לספר הברית.

לחילופין, ניתן להקביל למשכן את החלק השני של פרק כד (יב-יז), העוסק בעליית משה אל ה'. כפי שהרמב"ן הראה (כה: א), השפה והדימויים של פרשייה זו מקבילים לתיאורים הנמצאים במשכן: ה' "יורד" אל ההר - וגם אל המשכן (כד: טז; כה: ח); כפי שענן ה' כיסה את הר סיני (כד: טו-טז) - הוא מכסה את אהל מועד כאשר הוא מוקם (מ: לד); ההקבלה המכריעה היא שכפי שה' זימן את משה לעלות ולקבל את לוחות הברית והתורה בסיני (כד: יב, יח), כך הוא מזמן אותו אל אהל הברית (ויקרא א: א) על מנת לדבר עמו ולהעביר את דבריו אל בני ישראל (שמות כב: כב). המשכן הוא הרחבה של הר סיני - ערוץ תקשורת, אמצעי להתגלות מתמשכת של התורה.

שני הקישורים בין פרקים כד ו-כה לבין ברית סיני והמשכן הם שני צדדים של אותו המטבע; המשכן מסמל את ההתגלות המתמשכת של דבר ה' בד בבד עם הברית וההתחייבות "לעשות ולשמע" את דברי ה'.

לדעת הרב חנוך וקסמן, מדבריו של רש"י אנו יכולים להסיק מסקנה מורכבת למדי אך מושכת: מחד, המשכן הוא תשובה לחטא העגל ולבעיה של עבודת אל רוחני; מאידך, המשכן הוא הרבה יותר מאשר זניחה של רעיונות נעלים אך בלתי ישימים - הוא איננו רק סמל או צמצום של השכינה, אלא הוא ייצוג והמשך של הברית בסיני, ודרך להמשיך לאורך זמן את שמיעת דבריו ורצונו של ה'. הפער בין האל הרוחני לאנשים גשמיים הוא בהארכת מעמד הר סיני לנצח.

ובמילים אחרות: הכשלון של תודעת הברית והיכולת להתחבר לה' דרך דבריו ורצונו, היה הגורם הישיר לחטא העגל; עזיבת השכינה את ההר גרמה לקולו של ה' להפוך לזכרון, ולדברו - למילים יבשות. ישראל ניסו "לזמן" את שכינתו דרך "אלהי זהב". המשכן, בתפקידו כהר סיני נייד, מגשר על הפער הזה; הוא מזכיר את הברית, ומשמש כאמצעי לשמוע את קולו של ה'. ייתכן שהמשכן נבע מתוך משבר עגל הזהב, אך הוא מורה את הלקח האמיתי של הר סיני: יש לתחבר אל ה' באמצעות בריתו ודבריו; המשכן הוא, איפוא, פשרה ואידיאל בו זמנית.

נכדו לבונה המשכן באה לרמוז שעל ידי המשכן יצליחו ישראל לתקן את מה שחטא העגל הרס.

הראיות הנזכרות מצביעות על המשכן כביטוי לכפרה לה זכו ישראל בעקבות חטא העגל, ולחידוש הברית שהופרה בין הקדוש ברוך הוא לישראל. אולם, אין זה אומר שלולא העגל והצורך בכפרה אין משמעות למשכן, שהרי עיקר מטרת המשכן, "ושכנתי בתוכם", איננה קשורה לחטא העגל.

המשכן כהמשך מעמד הר סיני

הרב חנוך וקסמן מצביע על כך שרש"י משנה לא רק את סדר המאורעות בציווי בניית המשכן וחטא העגל, אלא הוא גם משנה את המיקום הכרונולוגי של ברית סיני (כד: א-יא), וממקם אותה לפני עשרת הדברות. כלומר, לשיטת רש"י התורה ממקמת שני סיפורים במקום לא נכון: היא גם מעבירה את פרק כה והלאה - הוראות לבניית המשכן - "אחורה", וגם מעבירה את האירועים בפרק כד - הברית בסיני (כד: א-יא) ועליית משה להר (כד: יב-יח) - "קדימה", בצמוד לפרק כה, העוסק בהוראות לבניית המשכן. זאת, ככל הנראה, על מנת ליצור זרימה של הסיפור מהר סיני למשכן.

בנוסף לקשר הכרונולוגי, קיימות מקבילות ספרותיות רבות בין סיפורי סיני של פרק כד לבין סיפור המשכן. כפי שהראינו בעבר, ברית סיני מחלקת את העם והמרחב לשלושה חלקים. משה עולה לבדו כל הדרך אל ה' (כד: ב, וכד: יב, יח); האליטות, הכהנים והזקנים, עומדים על ההר בין העם למשה וזוכים להתגלות מופחתת (כד: א, ט-יא); אנשי הקבוצה השלישית, העם, עומדים בתחתית ההר יחד עם המזבח שהם בנו והקרבנות שהם הביאו (כד: ד-ה).

חלוקה משולשת זו היא החלוקה המדויקת של אוכלוסיה ומרחב הקיימת במשכן: קודש הקדשים - מכיל את הארון; אהל מועד - מכיל את שאר הכלים; החצר - מכילה את המזבח. לפי פרק כב, ה' נועד עם משה ומדבר אתו מעל הכפורת "מבין שני הכרבים" (כה: כב), ובמילים אחרות - משה לבדו נכנס לאיזור הקדוש ביותר; האליטות, כלומר הכהנים, זוכים לשרת באהל מועד (כח: מג, ויקרא טז: ב), באופן דומה למעמד הר סיני; לבסוף, העם נותר מחוץ למרחבים הללו, באיזור החיצוני בו ממוקם המזבח.

בנוסף לכך, כפי שבברית סיני ישנה הדגשה על טקסט וקרבנות, כך המשכן מכיל טקסט וקרבנות. ספר הברית (כד: ז), המכיל את "דברי ה' ואת המשפטים" (כד: ד) שישראל מגיבים אליהם בהכרזת "נעשה ונשמע", מוצא את מקבילו באוהל מועד ב"עדות", כלומר בתורה (רש"י כב: טז), שיש לשים בארון מתחת לכסא הכרובים של